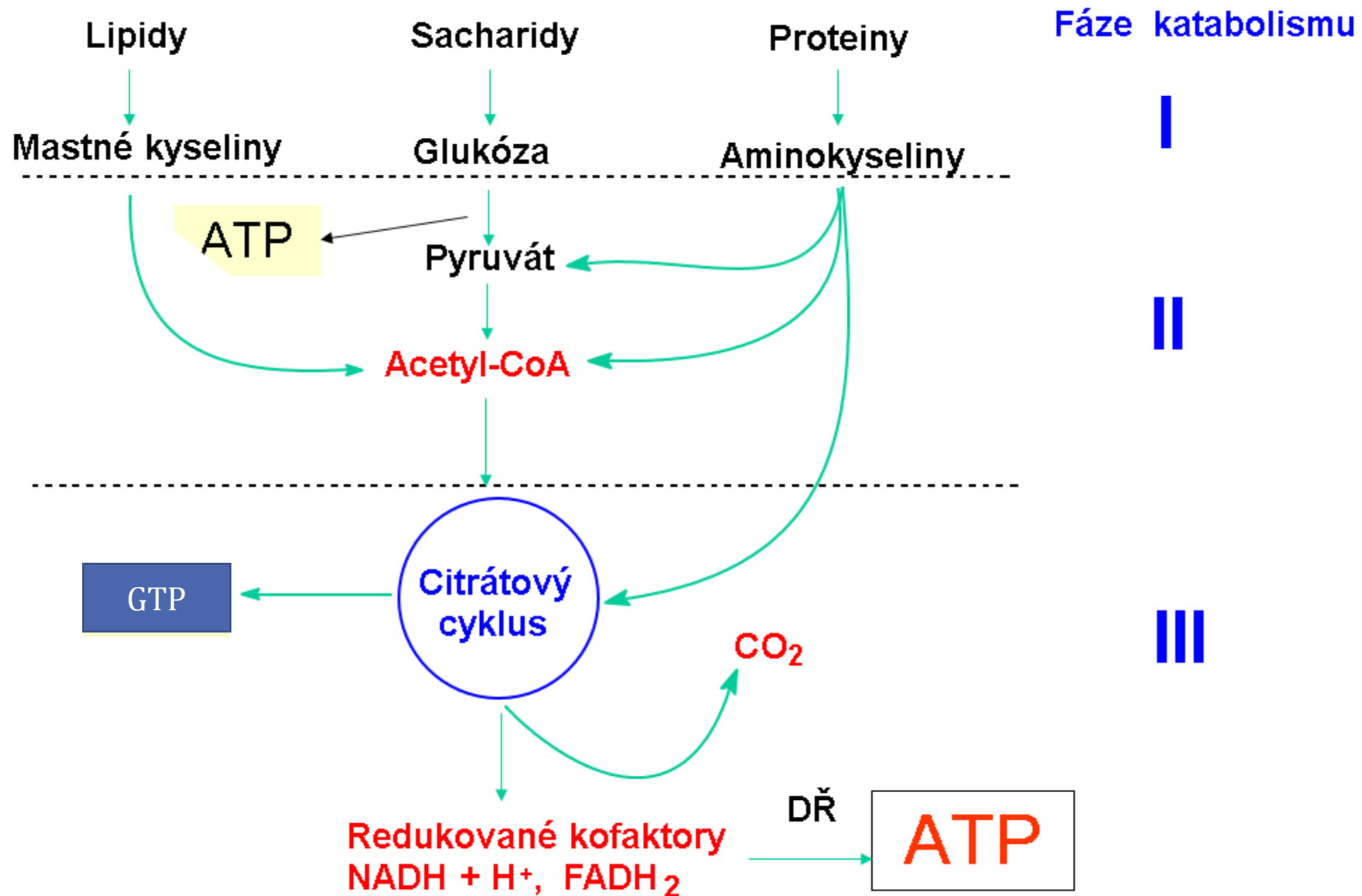

Citrátový cyklus a dýchací řetězec

© Biochemický ústav LF MU 2018 (JG, HP, JD)

Tři fáze metabolismu

I. Fáze

- ✓ Probíhá v zažívacím traktu
- ✓ Hydrolytické štěpení velkých molekul na jejich základní jednotky
- ✓ Reakce katalyzují hydrolytické enzymy
- ✓ Výtěžek ATP je nulový

II. Fáze

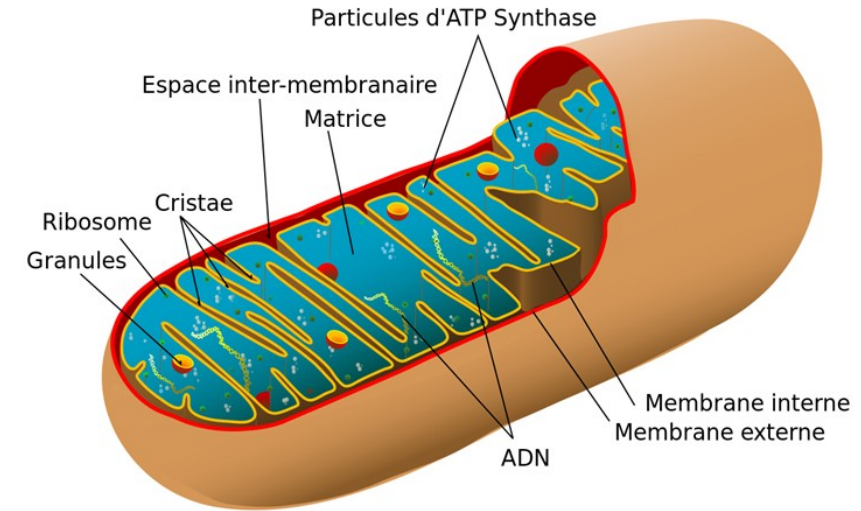
- ✓ Probíhá uvnitř buněk v různých tkáních v mtch/cytosolu
- ✓ Intracelulární enzymy – většinou dehydrogenázy
- ✓ Typickým produktem je AcCoA
- ✓ Produkce ATP je malá – substrátová fosforylace během glykolýzy
- ✓ Produkce redukovaných kofaktorů NADH a FADH₂

III. Fáze

- ✓ Největší zisk ATP
- ✓ Citrátový cyklus, DŘ a aerobní fosforylace
- ✓ Probíhá v mitochondriích

Mitochondrie

- ✓ Vnější membrána:
  - ✓ dobře propustná pro většinu molekul
  - ✓ obsahuje bílkovinu porin, která tvoří propustné póry
- ✓ Vnitřní membrána:
  - ✓ velmi nepropustná
  - ✓ obsahuje řadu bílkovinných transportérů a enzymy a kofaktory dýchacího řetězce
  - ✓ ATP-áza syntetizující ATP
- ✓ Mezimembránový prostor
  - ✓ Protonový gradient (protonmotivní síla, která může být využita k tvorbě ATP)
- ✓ Matrix:
  - ✓ Gelovitý charakter
  - ✓ Citrátový cyklus
  - ✓ β -oxidace
  - ✓ Replikace DNA
  - ✓ Proteosyntéza (13 proteinů dýchacího řetězce a oxidační fosforylace)
  - ✓ Játra – část močovinového cyklu, některé transaminace, oxidační dekarboxylace pyruvátu , ...
- ✓ Mitochondriální DNA – cirkulární, méně než 1 % buněčné DNA, celkem 37 genů, kóduje pouze 13 bílkovin

Citrátový cyklus

✓ Krebsův cyklus

✓ Hans Adolf Krebs

- ✓ Ve 30. letech 20. století sledoval na holubičí svalové tkáni, jak a zda se živiny spalují na CO_2
- ✓ Napadlo ho, že by se OA mohl regenerovat vazbou na nějaký produkt přeměny živin a kondenzovat na citrát
- ✓ 1937 publikoval teorii o této přeměně
- ✓ 1953 byla Krebsovi udělena Nobelova cena za fyziologii a medicínu

- ✓ Citrátovým cyklem a následným dýchacím řetězcem se produkuje asi 98 % v organismu využitelné energie.

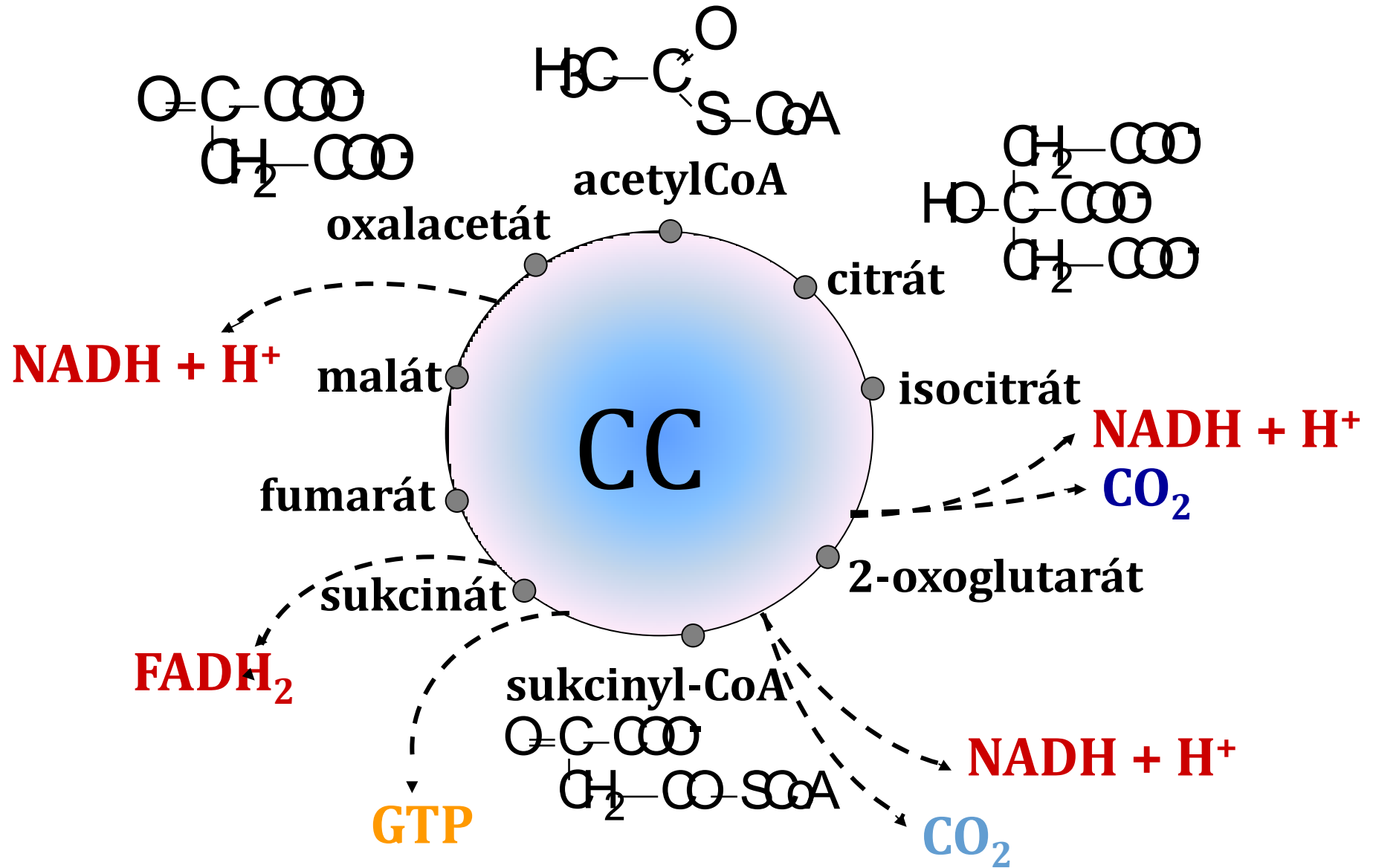
Citrátový cyklus

- ✓ Série enzymově katalyzovaných reakcí
- ✓ Konečná dráha oxidace živin = katabolická dráha AcCoA
- ✓ Oba atomy C v AcCoA jsou zoxidovány na 2 CO₂
- ✓ Přitom se uvolní 8 H⁺ ve formě:
  - ✓ 3 NADH + H⁺
  - ✓ 1 FADH₂
    - ✓ po reoxidaci NADH a FADH₂ v dýchacím řetězci ⇒ energie (ATP)
- ✓ Vznik 1 molekuly GTP
- ✓ Lokalizace:
  - ✓ Matrix mitochondrie

Sumární rovnice citrátového cyklu

Produkt CC	Jeho další osud
CO ₂	Odstraněn vydýcháním
8 H ⁺	Vazba na kofaktory NADH a FADH ₂
CoASH	Uvolnění a vstup do dalších reakcí
GTP	Přímý zisk energie

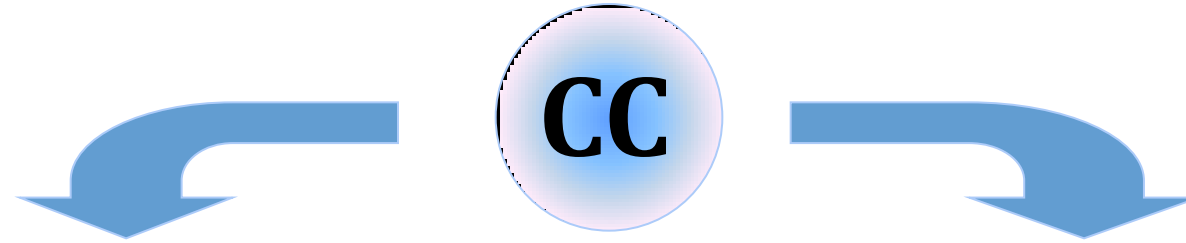

Vznik AcCoA v matrix mitochondrie

- ✓ Oxidační dekarboxylace pyruvátu z glc a AK
- ✓ β -oxidace MK
- ✓ Katabolismus některých AK (Thr, Trp, Lys, Leu, Ile)
- ✓ Extrahepatální utilizace KL
- ✓ Katabolismus ethanolu

Význam citrátového cyklu

Katabolický charakter

celková oxidace uhlíkatých
sloučenin

C $\Rightarrow$ CO_2

H $\Rightarrow$ redukované koenzymy

energie

Anabolický charakter

zdroj sloučenin (prekursorů) pro
biosyntetické reakce

meziprodukty CC $\Rightarrow$ syntetické reakce

Energetická bilance CC

Vznik v CC

Ekvivalent ATP (DŘ)

1 × GTP

1

3 × NADH + H⁺

9

1 × FADH₂

2

Celkem **12 ATP**

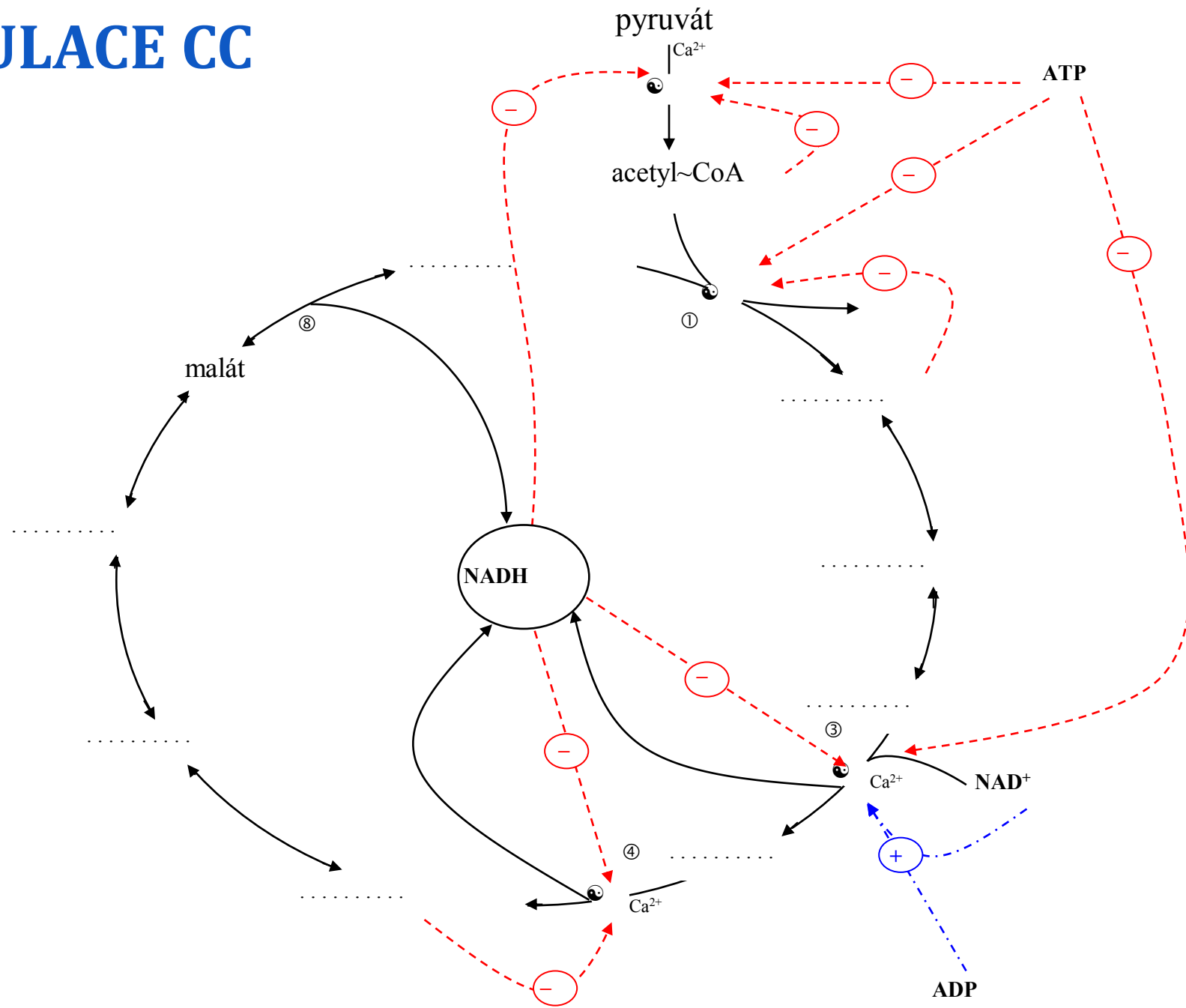
Obecné vlivy na regulaci citrátového cyklu

- ✓ Energetický stav buňky rozhoduje o průběhu CC
  - ✓ CC probíhá jen za přítomnosti kyslíku
- ✓ Pokud má buňka dostatek energie, tak je CC zpomalen
  - ✓ $ATP/ADP > 1$
⇒ ATP a NADH působí jako inhibitory CC
  - ✓ $NADH+H^+/NAD^+ > 1$
- ✓ Allosterická inhibice
- ✓ Inhibice produktem

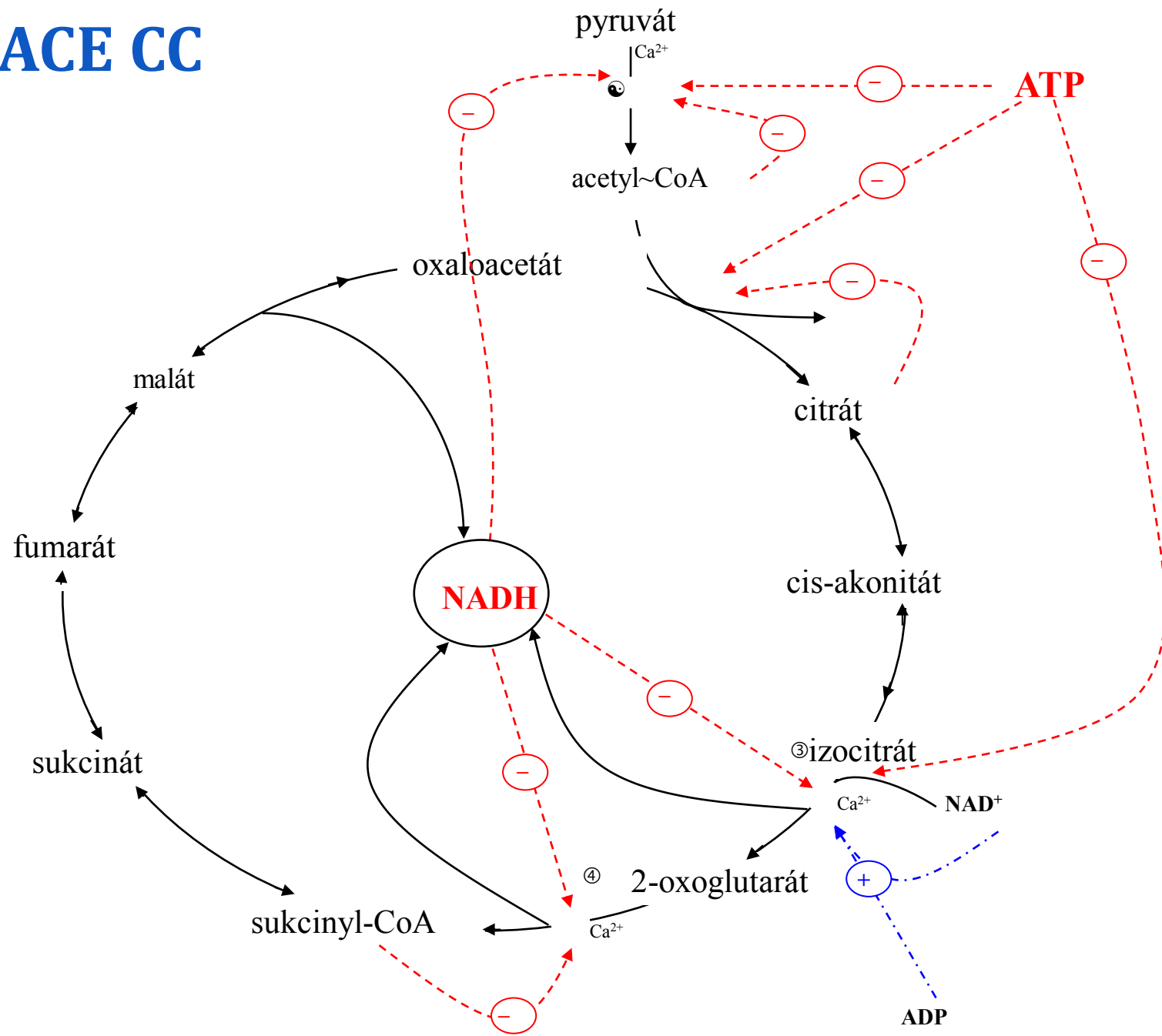
Které reakce citrátového cyklu jsou:

- Nevratné
- Určují rychlost CC
- Allostericky inhibovány NADH
- Allostericky inhibovány ATP

REGULACE CC

REGULACE CC

❓ Čím je limitován průběh CC v buňce, která nemá dostatečný přísun kyslíku?

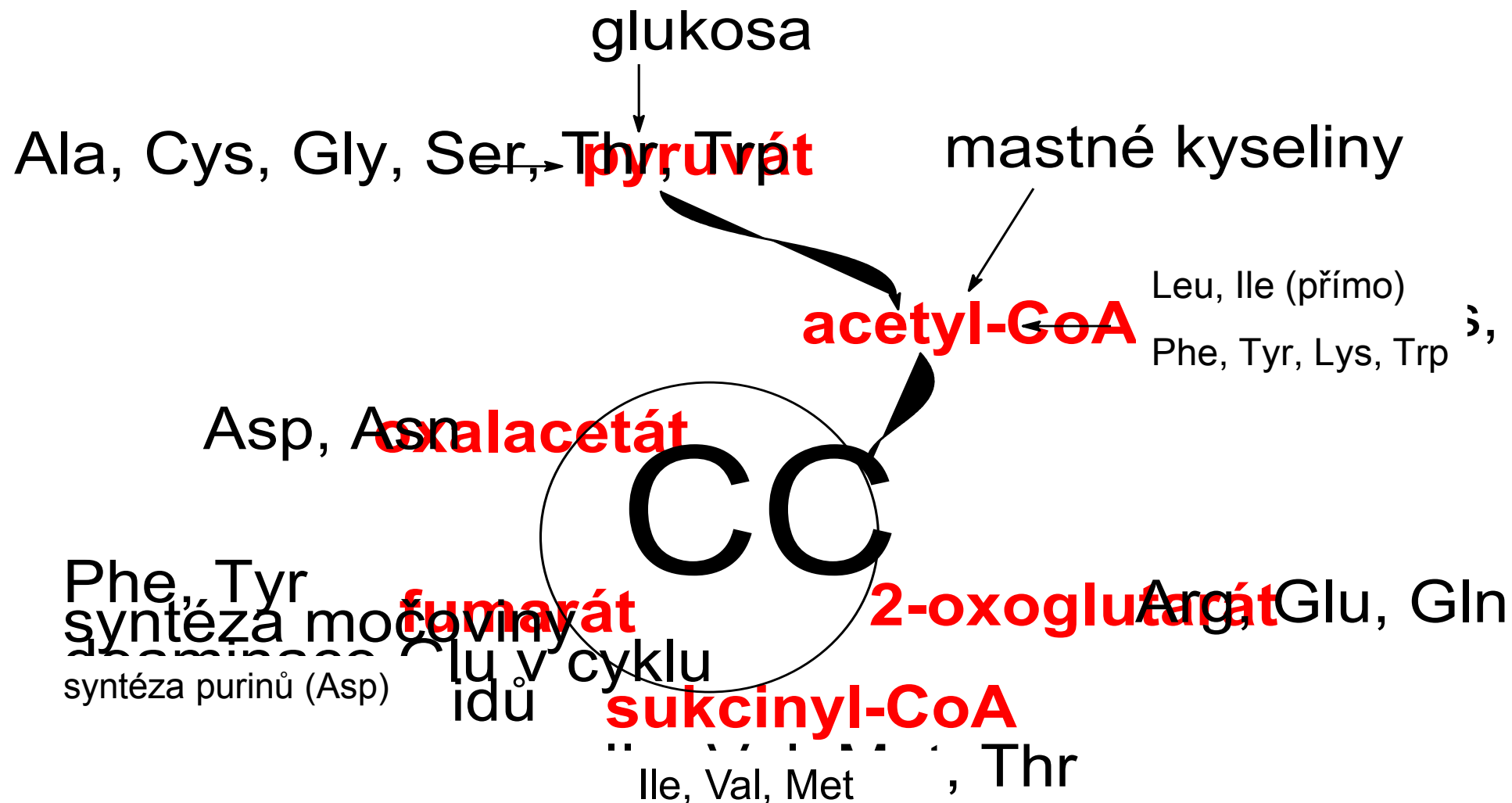
❓ Jakým způsobem je metabolizován AcCoA v hepatocytech pokud je ho nadbytek a současně:

❓ buňka má dostatek ATP?

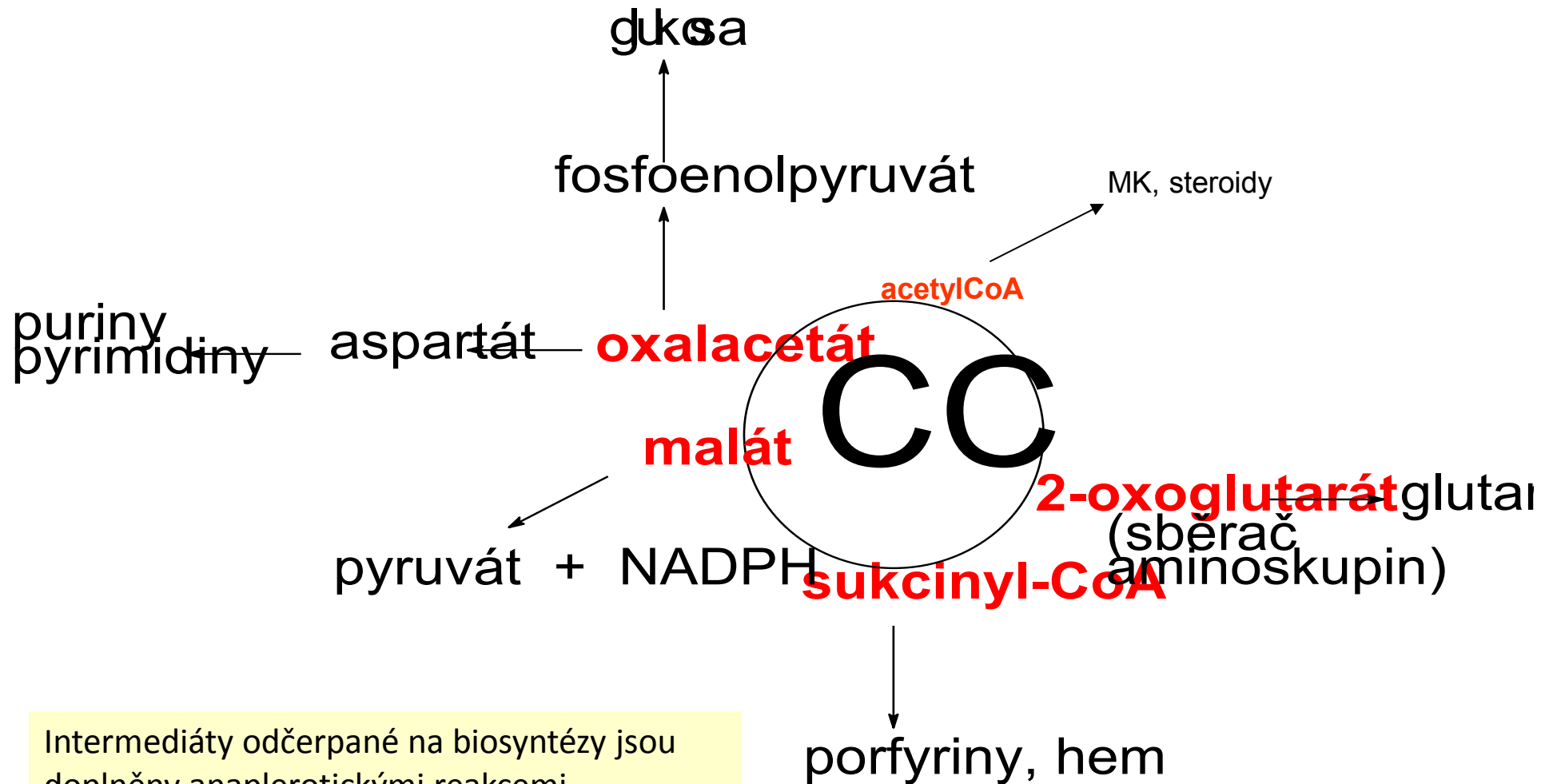
❓ buňka má nedostatek OA?

Katabolické děje - vstupy do CC

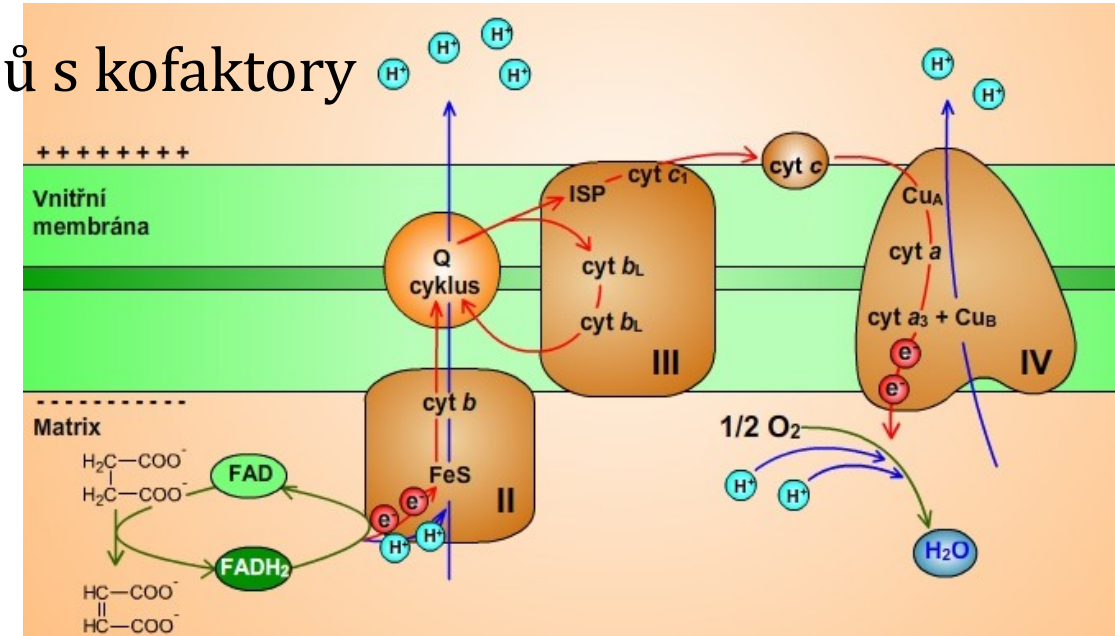
Anabolické děje - výstupy z CC

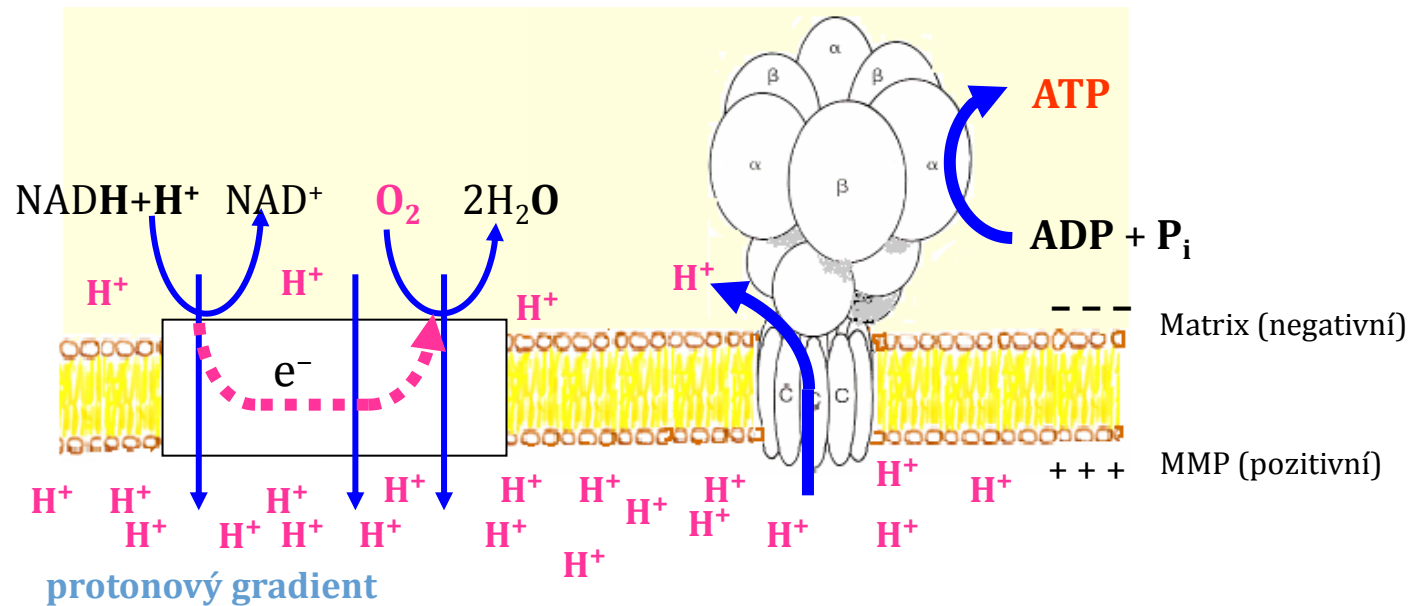
Intermediáty odčerpány na biosyntézy jsou doplněny anaplerotickými reakcemi

Dýchací řetězec

- ✓ Vnitřní mitochondriální membrána
- ✓ Systém (kaskáda, řetěz) oxidoredukčních enzymů s kofaktory
  - ✓ enzymové komplexy I–IV
  - ✓ dva pohyblivé přenašeče (koenzym Q, cyt c)
- ✓ Kofaktory: cytochromy
  - ✓ ubichinon (koenzym Q)
  - ✓ FMN, FAD
  - ✓ bílkoviny s nehemovým železem a sírou
- ✓ Konečná fáze přeměny vodíku z živin
- ✓ Spřažení dýchacího řetězce s aerobní fosforylací (tvorba ATP)

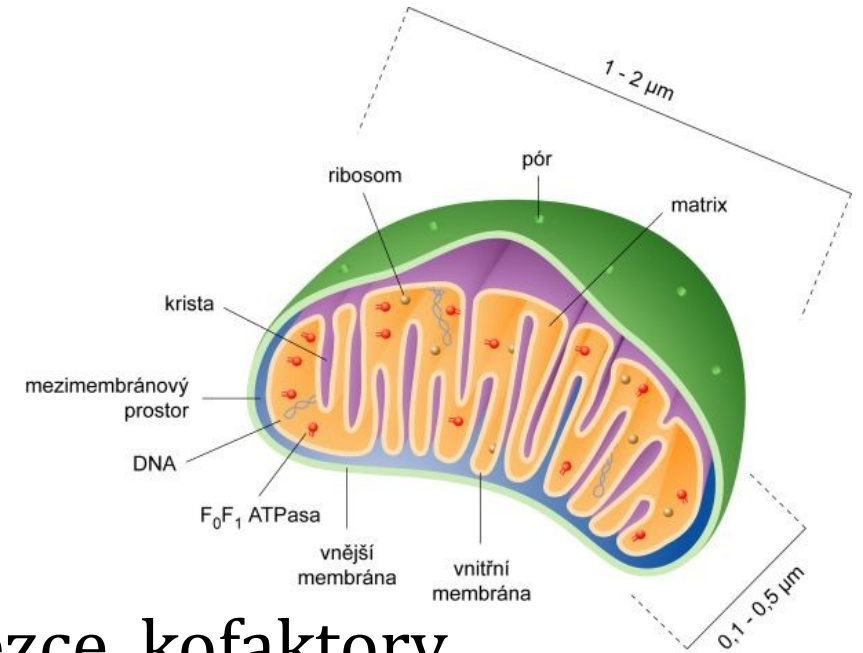
DŘ je soustava redoxních dějů ve vnitřní mitochondriální membráně, která začíná oxidací NADH a končí redukcí O_2 na vodu.

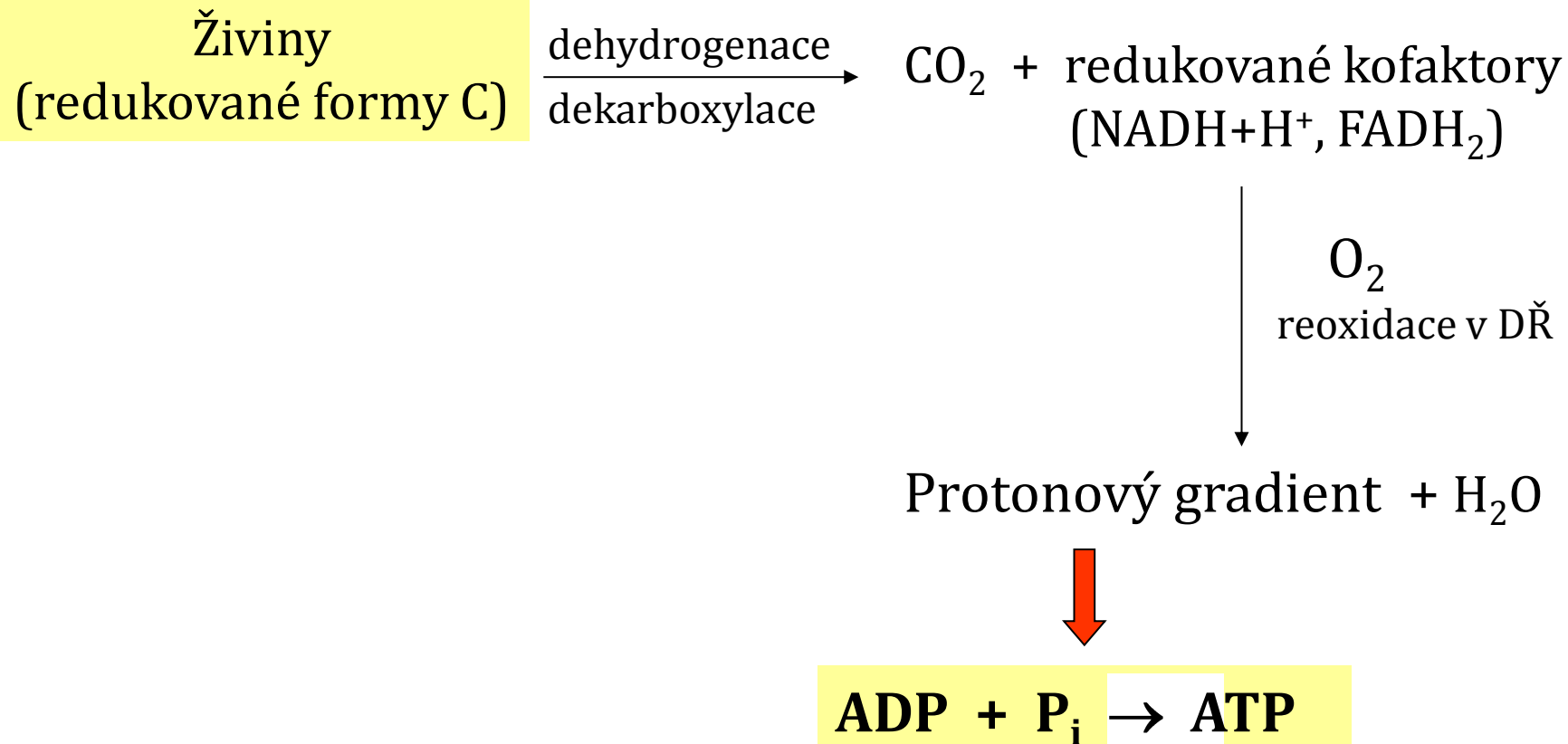
- ✓ Transfer elektronů ve vnitřní mitochondriální membráně je spojen s transferem protonů přes membránu do mezimembránového prostoru.
- ✓ Protonový gradient je využit na syntézu ATP.

Vnitřní mitochondriální membrána (VMM)

- ✓ Kristy
- ✓ Semipermeabilní
- ✓ Není propustná pro ionty
- ✓ Není propustná pro protony !
- ✓ Obsahuje enzymové komplexy dýchacího řetězce, kofaktory
- ✓ Obsahuje transportní proteiny

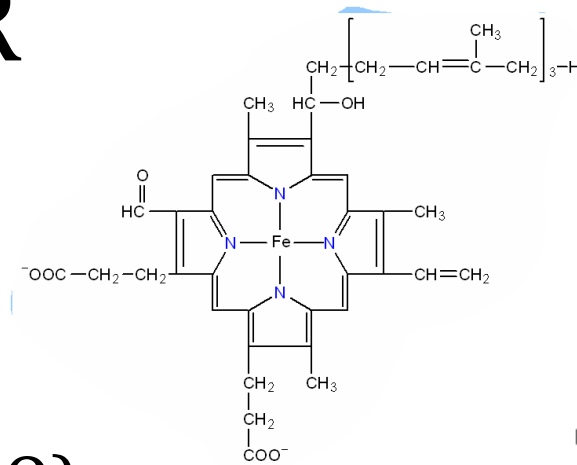

Aerobní fosforylace je důsledek reoxidace redukovaných kofaktorů v DŘ

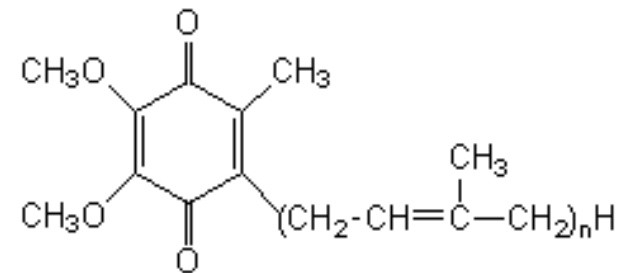

Kofaktory DŘ

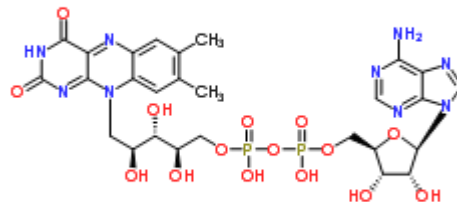
✓ Cytochromy

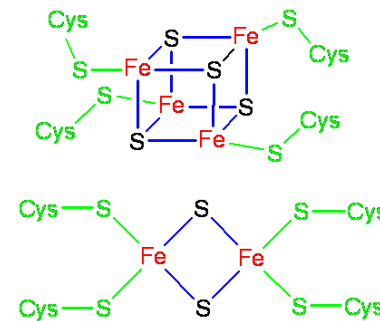
✓ Ubichinon (koenzym Q)

✓ FMN, FAD

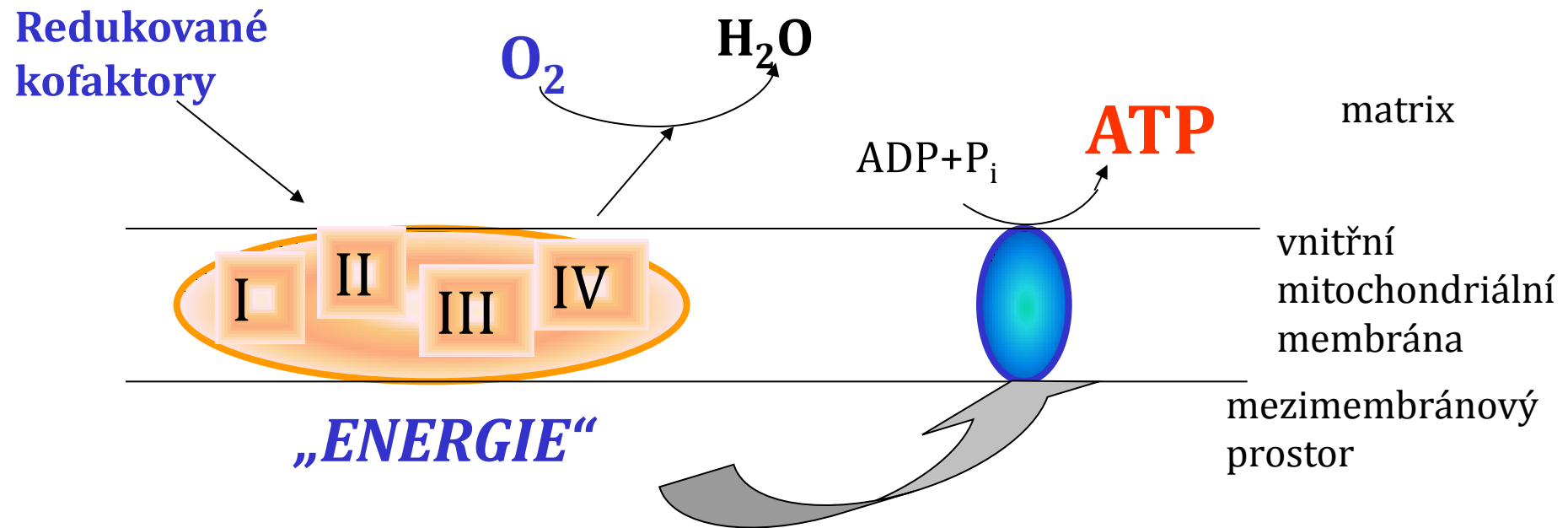

✓ Bílkoviny s nehemovým železem a sírou

Schématický průběh DŘ

- ✓ NADH, FADH₂ (redukováné kofaktory) ⇔ oxidace enzymy DŘ (komplexy I-IV)
  - ✓ vstup do DŘ
  - ✓ postupný transport .....
  - ✓ reakce s kyslíkem za vzniku vody
- ✓ Uvolněná energie se uchovává se ve formě ATP

Zdroje redukovaných kofaktorů

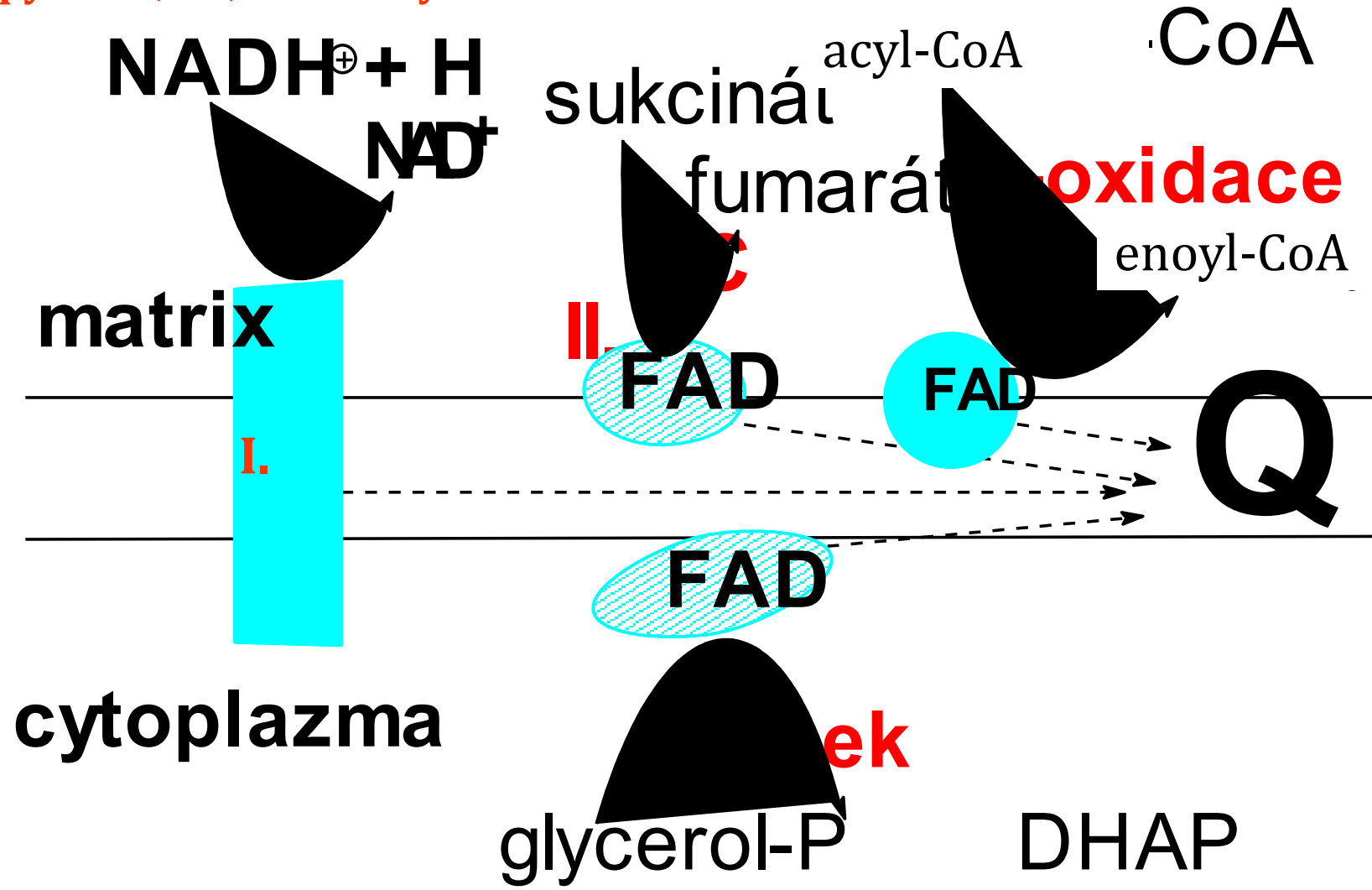
NADH (matrix)	citrátový cyklus (isocitrát, 2-oxoglutarát, malát), β-oxidace MK (β-hydroxyacyl-CoA), oxidační dekarboxylace pyruvátu, dehydrogenace ketolátky (β-hydroxybutyrát), dehydrogenační deaminace glutamátu
NADH (cytosol)	glykolýza (dehydrogenace glyceraldehyd-3-P), glukoneogeneze (dehydrogenace laktátu na pyruvát) dehydrogenace ethanolu (na acetaldehyd)
FADH₂ (matrix)	β-oxidace mastných kyselin (dehydrogenace alkanoyl-CoA) citrátový cyklus (dehydrogenace sukcinátu)

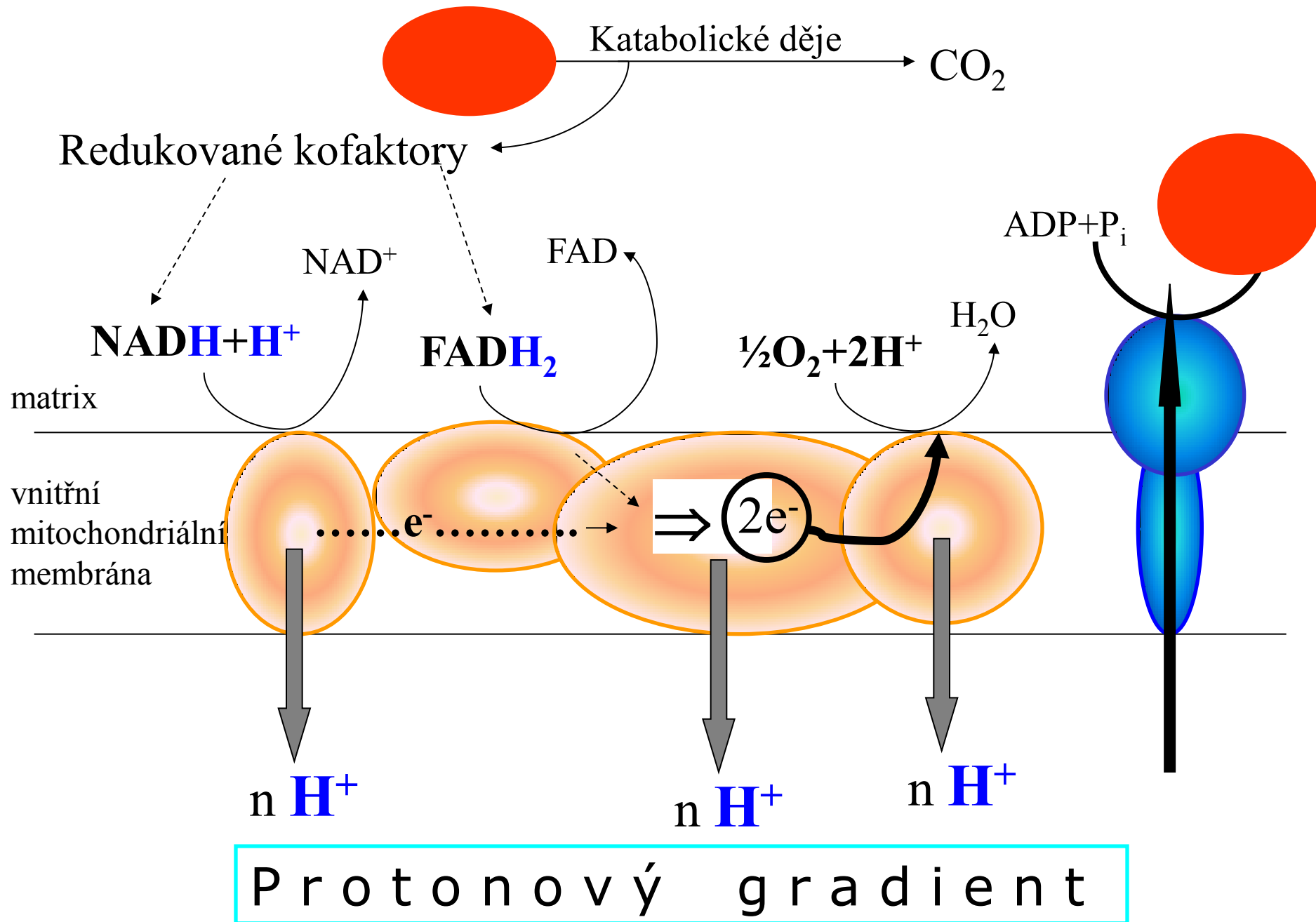
Transport NADH z cytosolu do matrix

- ✓ NADH vznikající v cytoplazmě musí být transportován do matrix
- ✓ vnitřní mitochondriální membrána není volně propustná
- ✓ dva přenašečové mechanismy (člunky)
- ✓ aspartát/malátový (univerzální)
- ✓ glycerolfosfátový (mozek, sval)

Sběrná místa pro redukční ekvivalenty

pyruvát, CC, ketolátky

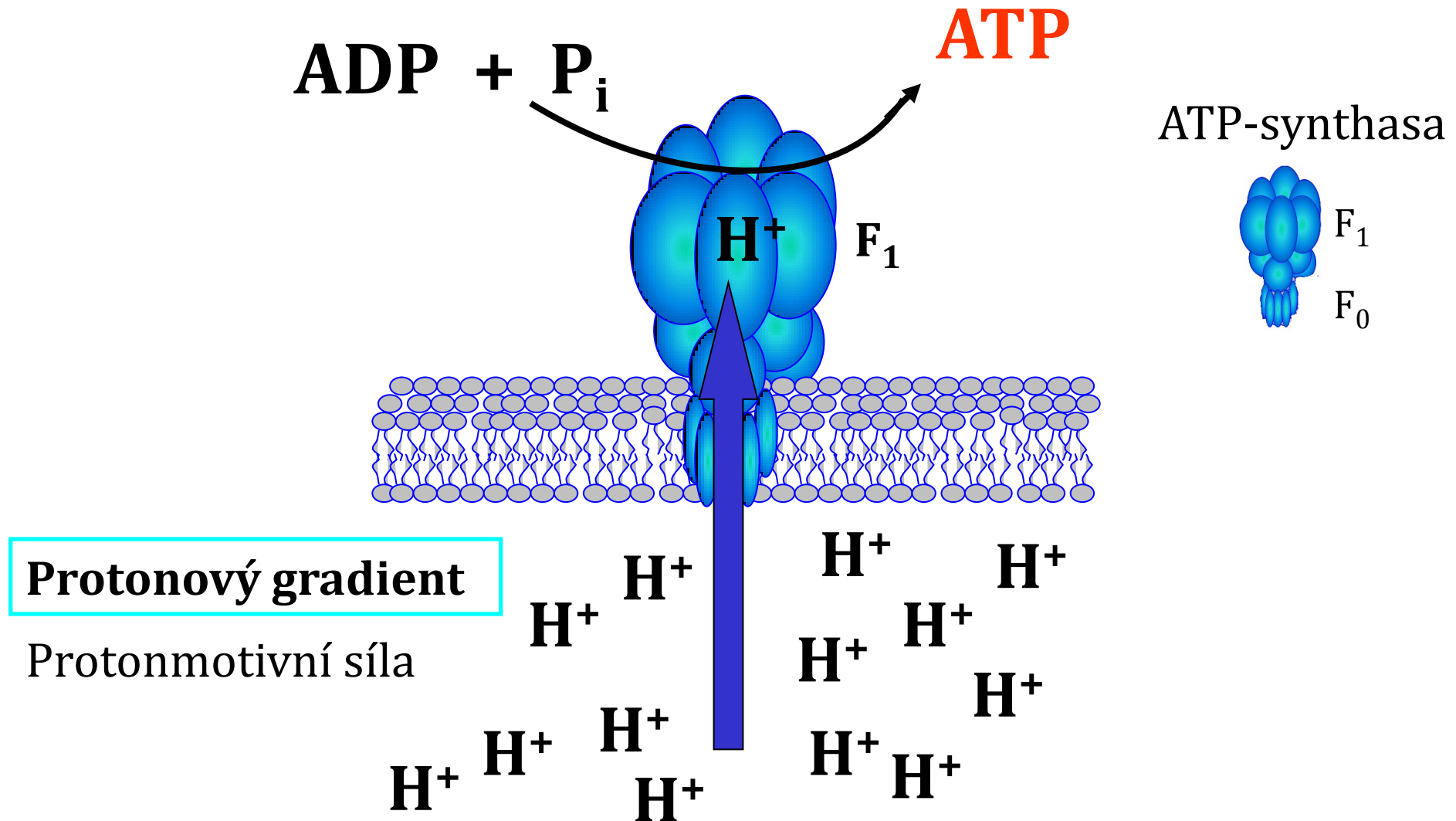
V DŘ se třikrát převádějí protony do mezimembránového prostoru

- ✓ mezi vnitřní a vnější stranou VMM se vytvoří **protonový gradient**
- ✓ jeho vybití je spojeno s uvolněním energie (protonmotivní síla), která má dvě složky:
  - ✓ elektrická složka = rozdíl membránových potenciálů
  - ✓ koncentrační složka = rozdíl pH

Využití protonmotivní síly

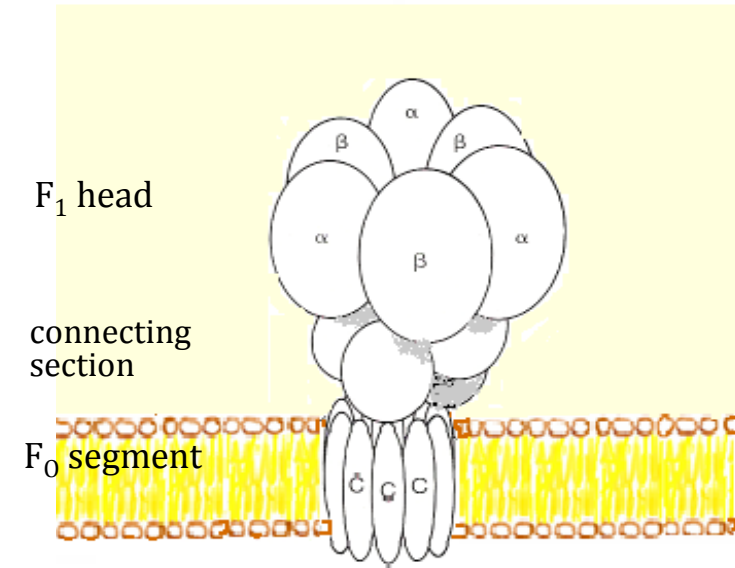
- ✓ Syntéza ATP aerobní fosforylací
- ✓ Teplo (zejména hnědá tuková tkáň, thermogenin vytváří protonový kanál ve VMM)
- ✓ Aktivní transport metabolitů přes VMM

Syntéza ATP aerobní fosforylací

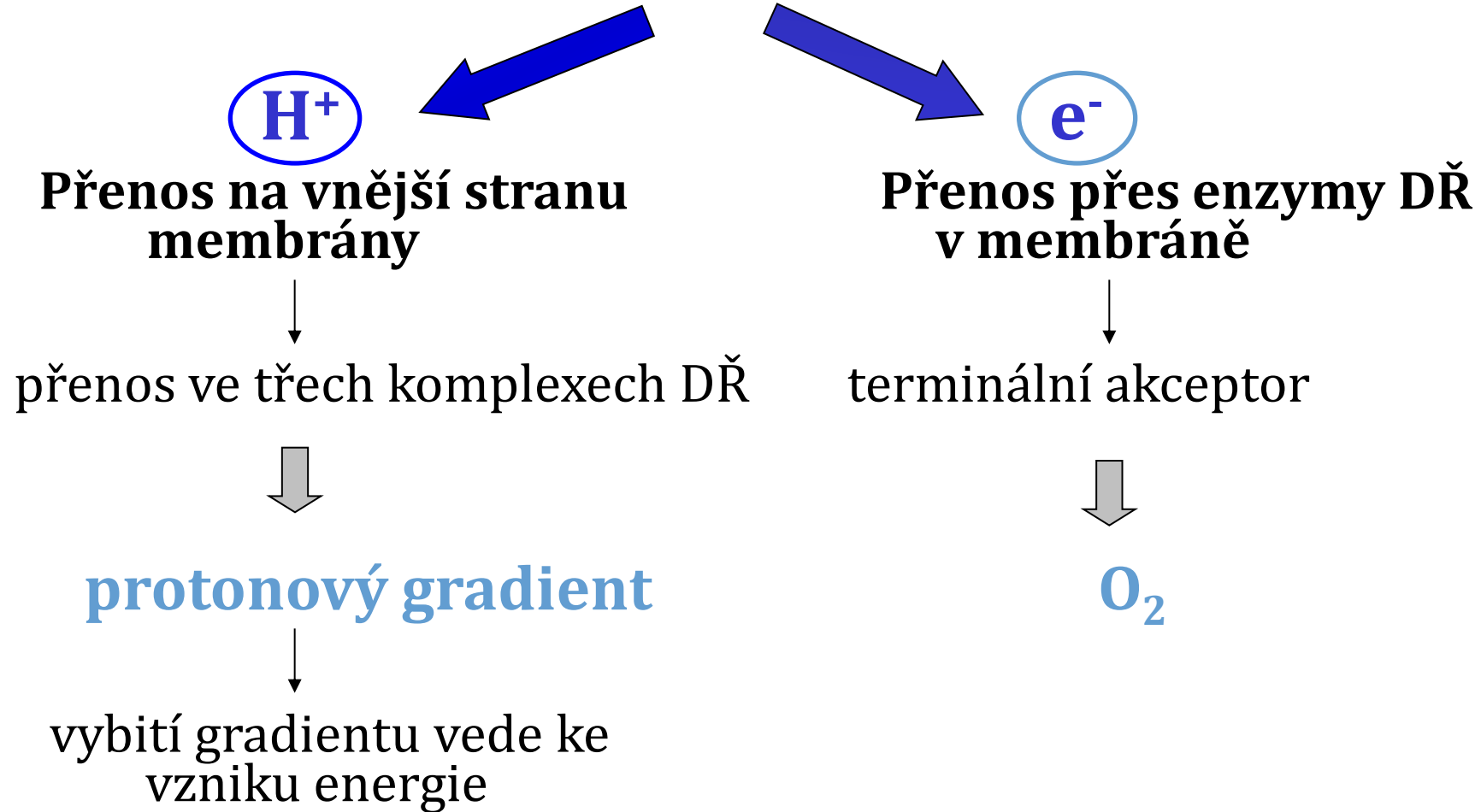

ATP-synthasa má tři části

- ✓ všechny složené z podjednotek
- ✓ F_0 prochází membránou, kanál pro H^+ , prstenec z několika podjednotek C, které při průchodu H^+ **rotují**
- ✓ spojující γ podjednotka také rotuje
- ✓ F_1 (v matrix) má tři α a tři β podjednotky, na ní probíhá syntéza ATP, nerotuje

Vodík přenesený do dýchacího řetězce

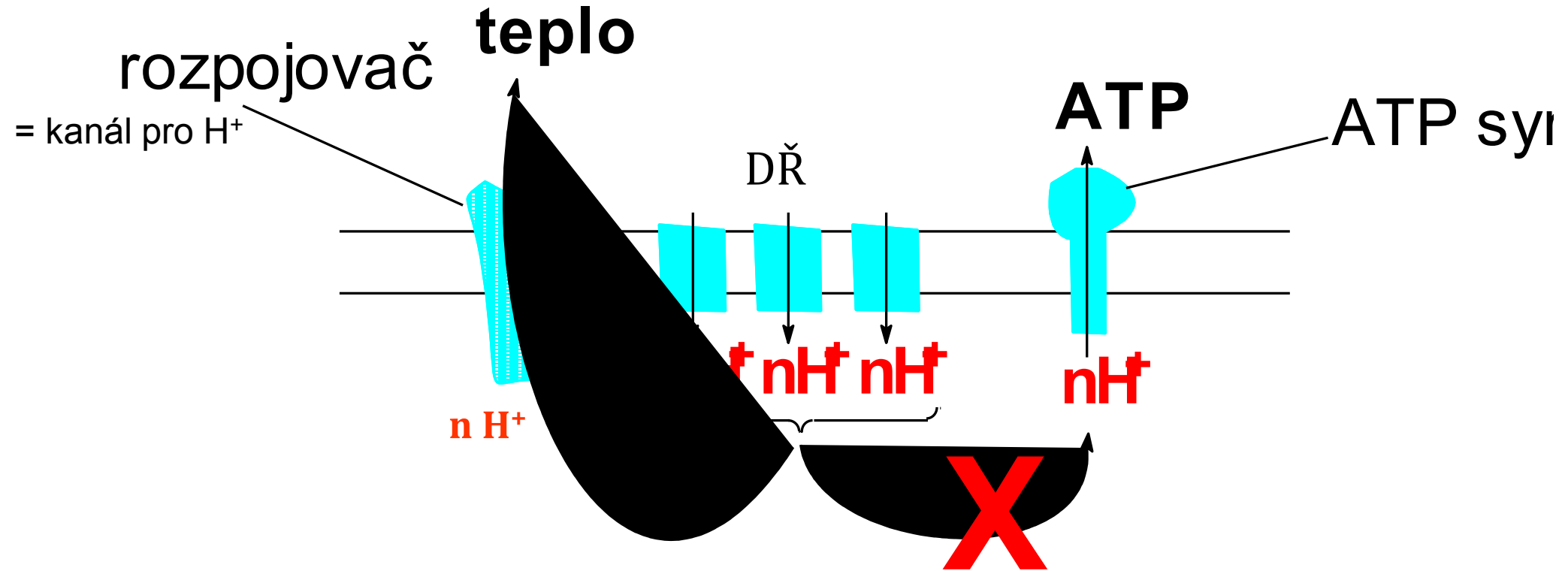
ENERGIE využita
k syntéze **ATP** („konzerva“ energie)

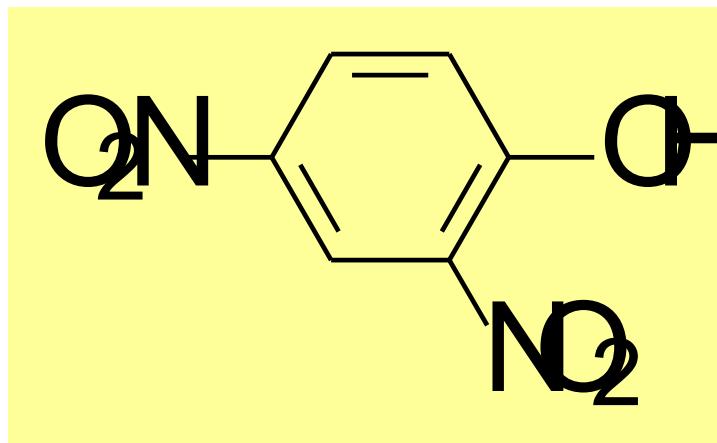
Rozpojovače

- ✓ DŘ a fosforylace jsou za normálních podmínek těsně spojeny jako důsledek nepropustnosti VMM pro H^+
- ✓ **Jediná cesta pro H^+ zpět do matrix je přes F_0 část ATP-syntasy**
- ✓ Některé látky mohou vybit protonový gradient bez zisku chemické energie (ATP) - rozpojí DŘ od aerobní fosforylace
- ✓ Uvolní se pouze teplo
- ✓ DŘ probíhá bez přerušení
- ✓ Aerobní fosforylace neprobíhá = netvoří se ATP

Rozpojovače

2,4-Dinitrofenol

- ✓ Právý rozpojovač
- ✓ Otrava: zvýšená tělesná teplota, horečka, pocení, zrychlený dech
- ✓ Smrtečná dávka kolem 1 g
- ✓ 1920–1930 se užíval v dávce 2,5 mg/kg jako „zázračný“ prostředek na hubnutí
- ✓ Podobně působí pikrová kyselina

Thermogenin (uncoupling protein 1, UCP1) je fyziologický rozpojovač

- ✓ Speciální bílkovina s kanálem pro H^+
- ✓ Vyskytuje se v hnědé tukové tkáni (buňky mají více mitochondrií)
- ✓ Probíhá DŘ, tvoří se H^+ gradient, thermogenin vybíjí gradient na teplo, netvoří se ATP
- ✓ Novorozenci, hibernující zvířata (zimní spáči)

Inhibitory DŘ

Dýchacího řetězce

- ✓ rotenon, barbital (I)
- ✓ malonát (II)
- ✓ antimycin A (III)
- ✓ dimerkaprol (III)
- ✓ CO, **CN⁻**, SH⁻, N₃⁻ (IV)

ATP-syntasy

- ✓ oligomycin

Stechiometrie vzniku ATP

přenos 2 e⁻ z NADH ..... 3 ATP

přenos 2 e⁻ z flavoproteinů ..... 2 ATP

novější výzkumy uvádějí nižší hodnoty:

transfer 2 e⁻ z NADH na ½ O₂ ... 2.5 ATP

transfer 2 e⁻ z FADH₂ na ½ O₂ .... 1.5 ATP

Rychlost DŘ + aerobní fosforylace závisí na dostupnosti

O₂, substrátů (hlavně NADH, ADP), kapacitě DŘ

Limitující faktory:

- a) v klidu – dostupnost ADP + kapacita DŘ
- b) při fyzickém výkonu – přísun O₂ do matrix

Energetická bilance citrátového cyklu

Přímý zisk v CC

Zisk energie v DŘ

GTP .....**1 ATP**

3 NADH ...reoxidace v dýchacím řetězci.....**3 x 3 ATP**

FADH₂ .....reoxidace v dýchacím řetězci .....**2 ATP**

Celkem **12 ATP** na 1 acetylCoA

Dva způsoby vzniku ATP

Substrátová fosforylace

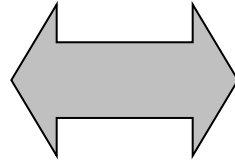
- ✓ ATP vzniká při konverzi makroergních meziproduktů při metabolismu živin
- ✓ **sukcinyl-CoA (CC)**
- ✓ **1,3-bisfosfoglycerát** (glykolýza)
- ✓ **fosfoenolpyruvát** (glykolýza)

Aerobní fosforylace

- ✓ navazuje na DŘ
- ✓ na syntézu ATP se využije protonmotivní síla

In vitro
„ANORGANICKÉ
SPALOVÁNÍ“

In vivo
„BIOCHEMICKÉ
SPALOVÁNÍ“

**Biochemické oxidace
„Buněčné dýchání“**

Oxidace sacharidu $\Rightarrow$ $\text{CO}_2 + \text{H}_2\text{O}$

- ✓ **Energie** uvolněna jako teplo
- ✓ Žádná energie **není uložena**

Oxidace sacharidu $\Rightarrow$ $\text{CO}_2 + \text{H}_2\text{O}$

Oxidace v postupných krocích

- ✓ **Energie je uložena** v makroergních sloučeninách
- ✓ Energie je dostupná pro pozdější využití